

TRETÍ SEKTOR A DOBROVOĽNÍCTVO

THE THIRD SECTOR AND VOLUNTEERING

Jana Španková, Adriana Grenčíková

***Abstract:** This contribution deals with development, merit and responsibility of non-governmental organizations in the Slovak republic. In addition the possible trends and the line of further development of this sector are mentioned.*

***Keyword:** Third Sector, Non-governmental Organizations, Financing, Trends, Vision.*

Úvod

Pokiaľ vo vyspelých demokratických krajinách je zapájanie sa občanov do dobrovoľníctva každodennou praxou a má svoju dlhodobú tradíciu, u nás začalo dobrovoľníctvo a 3. sektor v podobe, ako ho poznáme dnes, vzniká až po roku 1989. Mimovládny sektor dotvára priestor pre nezávislé a často i pružnejšie riešenie potrieb občanov spoločnosti, presnejšie mapuje existujúci stav a môže okamžite reagovať na konkrétne spoločenské potreby. Často pokrýva práve tie udalosti, na ktoré štátny sektor nemá financie a pre súkromný je nezaujímavý.

Neziskový sektor je významnou časťou verejného sektora, ktorý formou rozličných činností, najmä produkciou rôznych služieb realizuje plnenie úloh spojených s riešením prejavov trhovej nerovnováhy, pričom jeho úlohou nie je tvorba zisku, ale zabezpečenie potrebných úloh. Prioritným záujmom manažérov neziskových organizácií nie je teda zvyšovanie peňažného ani naturálneho zisku organizácie, ani zvyšovanie príjmov vlastníkov základného kapitálu.

Za najstaršie neziskové organizácie považujeme sociálne zdravotné ústavy tzv. Lazarety, xenochódie a špitály. V Bratislava to bol dodnes fungujúci Špitál sv. Ladislava (1095)

1 Dobrovoľníctvo

Za dobrovoľníka je podľa Oláha (2008) považovaný človek, ktorý ponúka organizácií svoje vedomosti, schopnosti, zručnosti a skúsenosti za dohodnutých podmienok a nie je za túto činnosť finančne odmenený formou platu.

Existuje množstvo definícií dobrovoľníctva a dobrovoľníkov, ktoré je však možné všeobecne zhrnúť, že dobrovoľníkom je človek, ktorý sa slobodne, z vlastnej vôle rozhodne dávať niečo zo seba (zo svojej energie, osobného času, vedomostí, schopností) v prospech činnosti, za ktorú nedostane mzdu, ale získa profesionálny rast, dobrý pocit.

Dobrovoľník je teda osoba, ktorá sa slobodne, bez nátlaku rozhodla venovať svoj čas, znalosti, skúsenosti nejakej činnosti, ktorú pokladá za zmysluplnú a prospešnú. Koná tak buď organizovane alebo samostatne a bez finančnej odmeny za túto činnosť,

maximálne za úhradu nákladov a potrebných školení. Dobrovoľník je človek, ktorý si dostatočne verí v tom, že môže sám, ale najmä v spolupráci s jemu podobnými, prispieť k zmene niektorých javov alebo problémov, s ktorými nie je vo svojom živote spokojný. Je to človek, ktorý je ochotný obetovať svoj voľný čas k naplneniu voľného času druhých (napr. voľnočasové aktivity detí, starostlivosť o chorých ľudí alebo osoby vyššieho veku), alebo k zaisteniu aktivity, ktorú by inak nemal kto vykonávať (napr. úprava verejného priestranstva, rozdávanie letákov a pod.).

Podľa Mydlíkovej (2002) sa v slovenskej dobrovoľníckej praxi stretávame v podstate s tromi základnými typmi dobrovoľníkov:

- ľudia pracujúci v organizáciách bez finančnej náhrady a kompenzácie;
- odborníci (prekladatelia, právnici, lekári, sociálni pracovníci a pod.), ktorí poskytujú vysoko kvalifikované služby a sú ohodnotení len symbolickou odmenou;
- členovia správnych rád organizácií.

V roku 1985 vyhlásila OSN 5. december za Medzinárodný deň dobrovoľníkov, aby upozornila na úlohu dobrovoľníkov, dobrovoľníckej komunity a organizácie. Koordináciu aktivít v rámci Medzinárodného dňa dobrovoľníkov má na starosti agentúra v rámci OSN - UNV (United Nations Volunteers). V roku 1990 prijala Medzinárodná asociácia dobrovoľníckeho úsilia (International Association of Volunteer Effort, IAVE) Všeobecnú deklaráciu dobrovoľníctva. Asociácia sa zameriava výhradne na propagáciu a posilnenie dobrovoľníctva po celom svete. V súčasnosti zastrešuje sieť organizácií a jednotlivcov vo viac ako 100 krajinách. Všeobecná deklarácia dobrovoľníctva uvádza, že dobrovoľníctvo:

- je založené na osobnej motivácii a individuálnom rozhodnutí;
- je formou podpory aktívnej občianskej účasti a záujmu o rozvoj komunity;
- má formu skupiny aktivít uskutočňovaných väčšinou bez špecifickej organizácie;
- zvyšuje ľudský potenciál a kvalitu každodenného života, posilňuje ľudskú solidaritu;
- poskytuje odozvu na dôležité sociálne výzvy a prispieva k vytvoreniu lepšieho a pokojnejšieho sveta;
- prispieva k životaschopnosti ekonomického života a práce a vytváraniu nových profesií.

Pri porovnaní s Americkou spoločnosťou, kde až 50-60% dospelaj populáre zapojenej do niektorého z množstva dobrovoľníckych programov, môže pôsobiť až zarážajúco, prečo u nás stále nenachádza dostatočné pochopenie spoločnosťou. Môže za to historický kontext rozvoja spoločnosti v USA najmä z obdobia osídľovania kontinentu, kedy spolupatričnosť a spolupráca boli motívmi prežitia, čím pravdepodobne zanechali stopy aj na potomkoch ďalších generácií. V súčasnosti sa dobrovoľnícka aktivita na Slovensku spája najmä s vysokoškolským životom, kedy podľa dostupných údajov, asi 19 % vysokoškolákov sa hlásilo k aktivitám dobročinného charakteru. V porovnaní s celou populáciou je toto číslo veľmi nízke.

Tab. 1: Zamestnanci a dobrovoľníci v nezáróbkových organizáciách podľa právnych foriem za rok 2009

Právna forma	Priemerný evidenčný počet zamestnancov		Počet osôb na dohodu	Počet dobrovoľníkov	Počet hodín odpracovaných dobrovoľníkmi
	Počet	%			
Nadácia	159	0,44	1 221	2 377	117 322
Neinvestičný fond	17	0,05	236	1 025	66 192
Nezisková organizácia	17 501	48,76	10 710	3 625	231 043
Spoločenstvá vlastníkov pozemkov	2 586	7,21	9 595	11 517	748 654
Príspevková organizácia	172	0,48	190	7	1 206
Fondy	2	0,01	8	0	0
Verejnoprávna inštitúcia	143	0,40	94	0	0
Združenie	9 294	25,9	63 748	255 073	22 271 297
Politická strana a hnutie	112	0,31	74	2 542	283 870
Cirkevná organizácia	4 628	12,89	769	6 988	822 758
Stavovská organizácia	188	0,52	827	138	18 164
Komory (okrem profesných)	147	0,41	331	21	399
Záujmové združenie právnických osôb	887	2,47	1 990	1 710	94 090
Medzinárodné organizácie a združenia	55	0,15	52	1 719	17 690
Spolu	35 891	100	89 844	286 741	24 672 685

Zdroj dat: Štatistický úrad SR

Podľa údajov z tabuľky je zrejmé, že počet dobrovoľníkov v nezáróbkových organizáciách tvorí pomerne zaujímavé číslo, avšak ku počet obyvateľov vo veku 15-64 rokov bol v rovnakom roku 3 928 471. Teda percentuálne v týchto organizáciách sa do dobrovoľníctva zapája asi 7,3 % obyvateľov. Netreba však zabúdať, že v tomto počte sú započítané aj osoby, ktoré sa zúčastňujú tzv. Dobrovoľného zapojenia pri jednorázových akciách, napr. Deň narcisov a pod., pričom väčšinou platí, že záujem o dobrovoľnícku prácu nie je v tomto prípade príliš hlboký.

V slovenskej legislatíve dlho absentovala právna úprava dobrovoľníctva. Zákon č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve nadobudol účinnosť 1.12.2011, čo je v porovnaní s ostatnými štátmi EÚ pomerne neskoro (napr. v Maďarsku je to Zákon o verejnoprospešnej dobrovoľníckej činnosti platný od roku 2005, v Českej republike Zákon o dobrovoľníckej službe platí od roku 2002, v Luxembursku Zákon o mládežníckej dobrovoľníckej činnosti od roku 1999, v Portugalsku Zákon o dobrovoľníctve od roku 1998, Španielsky zákon o dobrovoľníckej práci od roku 1996, v Taliansku Všeobecný zákon o dobrovoľníctve od roku 1991). Na druhej strane je právny rámec iba časťou sociálneho a inštitucionálneho kontextu tvoriaceho dobrovoľníctvo v danej krajine. Úroveň dobrovoľníctva závisí aj od takých faktorov, ako je ekonomická a politická situácia, stupeň rozvoja neziskového sektora a jeho reputácia, kultúra dobrovoľníctva, pocit spolupatričnosti ale ovplyvňuje ho aj trh práce.

2 Prínosy dobrovoľníctva

Prínosom dobrovoľníctva nie je iba prínos pre samotného dobrovoľníka, ale aj pre organizáciu a jej zamestnancov, klientov, i celkovú spoločnosť. Prínos pre organizáciu podľa Mráčkovej (2009) spočíva najmä v týchto oblastiach:

- priamej pomoci s niektorými činnosťami v organizácii (napr. administratívne práce, pomoc pri práci s klientelou, pomoc pri praní a žehlení a pod.);
- zmeny atmosféry v organizácii (zamestnanci niekedy prácu pociťujú ako stereotyp, dobrovoľník prinesie nový pohľad, často i nové riešenia a skvalitnenie služieb, dopĺňa zamestnancov, posilňuje sociálnu súdržnosť);
- oblasti public relations a fundraisingu (existencia aktívnych dobrovoľníkov zvyšuje kredit organizácie, jej prestíž);
- pomoc pri jednorazových akciách.

K týmto prínosom musíme pripočítať i ekonomický efekt, ktorý dobrovoľník svojou neplatenou prácou prináša. Ďalšími prínosmi práce dobrovoľníka sú napríklad aktivizácia komunity posilňovanie tolerancie a sociálnej súdržnosti; eliminácia sociálneho vylúčenia; prevencia vzniku sociálneho napätia a konfliktov; podpora zamestnanosti; získanie nových zručností, skúseností pri práci dobrovoľníka, osobné overovanie získaných vedomostí.

Sú dve hlavné zásady, ktorými je dobrovoľníctvo ohraničené. V prvom rade dobrovoľník nesmie nahrádzať prácu profesionálov a dobrovoľník, by nemal robiť činnosti, do ktorých sa nikomu nechce.

Pocit dobrovoľníka, že jeho aktivity majú význam, sú účinné a pomáhajú iným, to sú tzv. motivátory. V nasledovnej tabuľke stručne uvádzame prehľad motivátorov a demotivátorov, ktoré súvisia s prácou dobrovoľníkov:

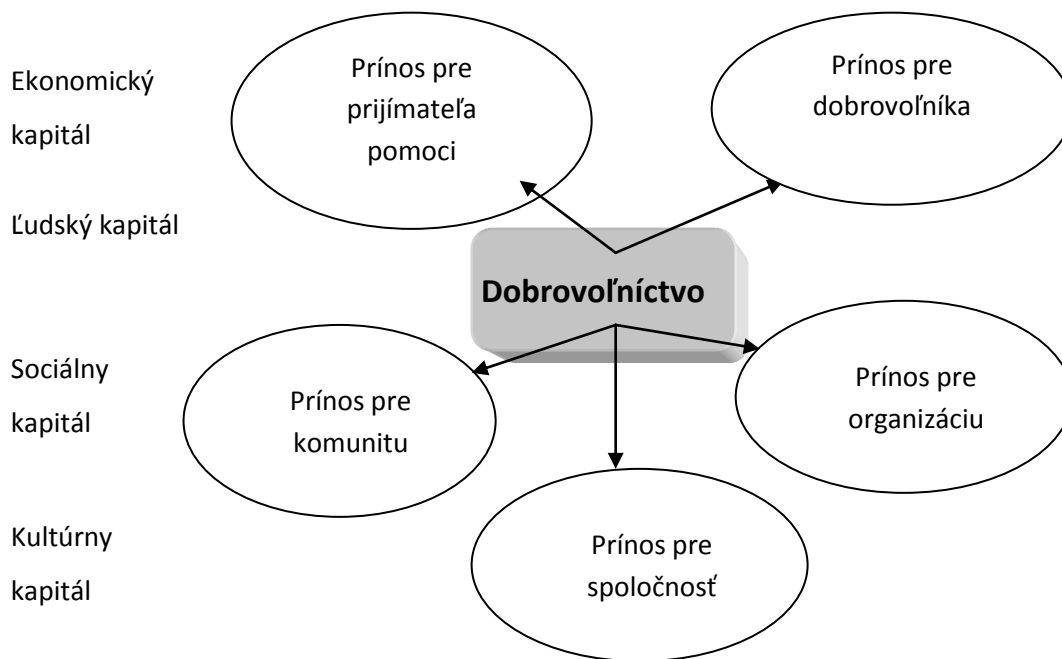
Tab. 2: Aktivity, ktoré motivujú a brzdia prácu dobrovoľníkov

Motivácia pre dobrovoľníkov	Demotivácia dobrovoľníkov
Pocit, že sú oceňovaní	Zistia veľký rozdiel medzi očakávaním a skutočnou činnosťou
Uvedomenie si, že ich prítomnosť niečo znamená	Majú pocit, že ich pomoc je k ničomu
Nádej na zmenu, postup v svojej činnosti	Nedostanú žiadnu spätnú väzbu ani pochvalu či ocenenie
Majú uznanie na verejnosti i v súkromí	Cítia nedostatočnú podporu zo strany spolupracovníkov
Majú pocit, že dokážu zvládnuť predkladané úlohy	Cítia nedostatočnú podporu zo strany vedenia organizácie
Majú pocit spolupatričnosti a tímovej práce	Činnosť im nedáva možnosť osobného rastu
Podieľajú sa na riešení problémov, rozhodovaní, stanovovaní cieľov organizácie	Majú príliš malé možnosti prejaviť iniciatívu či tvorivosť
Uvedomenie, že v dôsledku ich činnosti sa niečo deje	Spoločnosť neocceňuje prácu dobrovoľníkov

Zdroj dat: vlastné spracovanie autoriek

Prínosy dobrovoľníctva je možno pozorovať vo viacerých oblastiach, napr. pre organizáciu, spoločnosť, samotných prijímateľov pomoci ale i dobrovoľníka. Prínosy dobrovoľníctva zaujímavo zhodnotila Brozmanová, Gregorová (2009) v nasledovnom obrázku:

Obr. 1: Prínosy dobrovoľníctva

Zdroj dat: Brozmanová, Gregorová, 2009

Záver

Možno konštatovať, že na Slovensku absentujú kvalitatívne výskumy, ktoré by sledovali napr. motiváciu dobrovoľníkov, kvalitu manažmentu dobrovoľníckych organizácií a pod. Komplexnejšie a novšie empirické zistenia o participácii v dobrovoľníckych aktivitách nachádzame vo vzťahu k vekovej skupine mládeže, u ktorej má dobrovoľníctvo svoje špecifické rysy. Ako uvádza N. Králiková (in. Brozmanová Gregorová, 2009), mladí ľudia sa rýchlo nadchnú pre dobrovoľnícku aktivitu - jednorazovú alebo sporadickú. Veľakrát si chcú vyskúšať dobrovoľnícku aktivitu a sú nápomocní pre svoju aktivnosť, pribojnosť, snahu veci meniť.

Dobrovoľnícku činnosť mladých ľudí diferencuje:

- vek - najviac sa dobrovoľníctvu venujú mladí ľudia vo vekovej kategórii 23-26 rokov (62,1 %);
- viera - respondenti, ktorí sa označili za veriacich, sa venujú dobrovoľníctvu viac (50,1 %) ako respondenti, ktorí sa považujú za neveriacich (35,4 %);
- kraj - najviac sa venujú dobrovoľníckym aktivitám mladí ľudia z Nitrianskeho kraja (61,8 %), naopak najmenej zo Žilinského (30,6 %), Bratislavského (36,8 %) a Košického kraja (37,2 %);

- členstvo v mimovládnych organizáciách - 85,1 % mladých ľudí, ktorí boli členmi MVO, sa venovalo dobrovoľníctvu.

Reference

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. – MARČEK, E. – MRAČKOVÁ, A. Analýza dobrovoľníctva na Slovensku. 2009. [cit. 2012-02-05] Bratislava: PANET. Dostupné naWWW:

<http://www.dobrovolnictvo.sk/subory/PDCS_Analyza_dobrovolnictva_SK.pdf>

BÚTORA, Z. – BÚTOROVÁ, M. 1996. Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo očami verejnej mienky I. Bratislava : SPACE, 1996. ISBN 80-967403-3-4

BÚTORA M. – FIALOVÁ Z. 1998. Neziskový sektor a dobrovoľníctvo na Slovensku. Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti. Bratislava: SPACE, 1998.

MRAČKOVÁ, A. 2009. Manažment dobrovoľníkov. Bratislava: Liga za duševné zdravie, 2009. 44s. ISBN 978-80-970123-3-5

MYDLÍKOVÁ, E. a i. 2002. Dobrovoľníctvo na Slovensku alebo „Čo si počať s dobrovoľníkom“. Bratislava: ASSP, 2002. 55s. ISBN 80-968713-0-7

MYDLÍKOVÁ, E. a i. 2002. Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax. Bratislava: ASSP, 2007. 41s. ISBN 978-80-968713-4-6

OCHAMNOVÁ, M. – JORDAN, P. 1997. Dobrovoľníci – Cenný zdroj pomoci. Baltimore, Maryland: The John Hopkins University Institute for Policy Studies, 1997. 32s. ISBN 1-886333-29-7

OLÁH, M. – SCHAVEL, M. – ONDRUŠKOVÁ, Z.: Úvod do štúdia dejín sociálnej práce. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 208s. ISBN 80-969449.6.7

www.statistics.sk

Zákon NR SR č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve

Kontaktná adresa

PhDr. Jana Španková, PhD.

Ing. Adriana Grenčíková, PhD.

Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, Fakulte sociálno-ekonomických vzťahov, Studentská 3, 911 50 Trenčín, Slovenská republika

E-mail: jana.spankova@tnuni.sk; adriana.grencikova@tnuni.sk

Tel. číslo: 032 7400 222